

Blauwe Kiekendieven *Circus cyaneus* als broedvogel op Terschelling in 1996-98

Dick Woets

Aan het begin van de vorige eeuw was de Blauwe Kiekendief geen broedvogel op de Waddeneilanden. Ook op het vasteland moet de soort overigens de zeldzaamste van het genus *Circus* zijn geweest. Zij broedde uitsluitend op heidevelden, in hoogvenen en in laagveenmoerassen in het oosten en zuiden van ons land. Nog in 1940 ging het landelijk om minder dan 10 paar.

In 1940 vestigde de soort zich voor het eerst op één van de Waddeneilanden (Ameland). In 1946 volgde vestiging op Terschelling. Sindsdien zien we twee tendensen die zeer waarschijnlijk met elkaar samenhangen: een verdere en zich geleidelijk versnellende kolonisatie van de Waddeneilanden en een landelijke toename van de soort. Ook in de jaren vijftig broedden er nog 10-15 paar in Nederland en in de jaren zestig 15-20, waarna de soort in de jaren zeventig toenam van c. 40 paar (1970) tot maar liefst 100-130 paar (1977). Inmiddels waren ook Schiermonnikoog (1969) en Vlieland (1970) gekoloniseerd, gevolgd door Texel in 1978 (Bijleveld 1974, Teixeira 1979, Bijlsma 1993, Bijlsma *et al.* 2001). Na de eerste vestiging in 1946 breidde de soort zich op Terschelling uit tot 15-16 paar in 1970, 24 paar in 1973 en 27-30 paar in de periode tussen 1976 en 1983 (Zwart 1985). Ook op de andere Waddeneilanden nam de soort sterk in aantal toe, terwijl de populaties op het vasteland (onder meer in NW-Overijssel en Zuidelijk Flevoland) nagenoeg verdwenen. Het belang van die areaaluitbreiding op de Waddeneilanden moge blijken uit het feit dat na 1990 meer dan 90 procent van de Nederlandse populatie van ruim 100 paar op die eilanden broedde! In 1996 nestelden er op Terschelling nog zo'n 45 paar Blauwe Kiekendieven, naast c. 55 paar Bruine Kiekendieven. (Staatsbosbeheer).

In 1996, 1997 en 1998 verbleef ik omstreeks 1 mei respectievelijk één, één en twee weken op het eiland om er de Blauwe Kiekendieven te bestuderen. Ik bivakkeerde er in een zomerhuisje in West aan Zee, waar de vogels regelmatig pal voor de ramen langs jaagden. De hele lange dag kon je er balts en prooioverdrachten bekijken. Het waren ronduit grandioze weken. In de vrij toegankelijke duinen tussen Midsland aan Zee en het Griltjeplak stelde ik in 1996 9 territoria vast van de Blauwe en eveneens 9 van de Bruine Kiekendief. Van de laatste soort vond ik drie legsels. In 1997 waren er respectievelijk 5 en 6 territoria. Ik vermoed dat het om een ondertelling gaat. Dat jaar was een broedplaats van de Blauwe uit 1996 bezet door een paartje Bruine Kiekendieven. Van beide soorten vond ik respectievelijk 4 en 3 nesten met eieren. De legsels van de Blauwe telden 2, 4, 4 en 5 eieren. Gezien de groenblauwe kleur van de eieren op twee nesten leken me nog niet alle legsels voltallig. Er werd gebroed in open duinen met kruipwilg en tussen gageel.

In 1998, ten slotte, verbleef ik veertien dagen in West aan Zee. Het onderzoek was grondiger dan in beide voorafgaande jaren. Er waren maar liefst 13 territoria van de

Blauwe aanwezig, en eveneens 13 van de Bruine Kiekendief. Het onderzoek was nu met zekerheid volledig. Weer was er een voorjarige nestplaats van de Blauwe Kiekendief, gelegen in wilgenstruweel boven ondiep water, bezet door een Bruine Kiekendief. Op de eerste dagen zocht ik zoveel mogelijk nesten op, waarvan die van de Blauwe op de dag van vertrek (op één na) alle gecontroleerd werden. Er was een reden voor deze controles: ik vond namelijk een legsel met één ei dat reeds was aangevreten terwijl het wijfje er nog op zat of stond. Het vervolglegsel lag in de directe omgeving en bevatte 3 eieren, maar werd eveneens gepredeerd. Ik kreeg dit vermoeden omdat het wijfje zich vaak vertoonde na de nestvondst. Ook bij de overige nesten zag ik opmerkelijk vaak wijfjes na het vinden van het nest. Een ander nest met 3 eieren bleek bij controle dan ook leeg te zijn, terwijl een ander nest met 1 ei als sneeuw voor de zon verdween. Een nest met 5 eieren, dat vlak aan het fietspad lag, was in de slotfase niet terug te vinden.

Duinvallei ter hoogte van West aan Zee, met het bos van Midsland op de achtergrond, 2/3 mei 1998 (Dick Woets). Het tegenwoordige duin is veel sterker begroeid met struweel en mist daardoor het open karakter van tien jaar geleden. *Dune valley on Terschelling as of 2/3 May 1998; present-day dune valleys on Terschelling are much denser vegetated with scrub.*

Bij de verdwenen legsels zag ik nooit vogels als Zwarte Kraai *Corvus corone* of Ekster *Pica pica* in de directe omgeving. Toen ik van biologiestudente Trineke Bakker hoorde dat op Schiermonnikoog de eieren van Scholeksters *Haematopus ostralegus* en ook de vogels zelf door ratten gepredeerd werden, begon ik aan grondpredatoren te denken, maar zekerheid werd niet verkregen. Bij geen der gepredeerde nesten werden derden gezien. Op één na lagen de nesten op veilige afstand van de weg. Ik heb mij gerealiseerd dat lezers kunnen denken dat de predatie het gevolg was van het opzoeken der nesten. Gesteld kan echter worden dat alle wijfjes vlot na het nestbezoek weer op hun nest invielen. Bovendien heb ik vergelijkingsmateriaal uit De Weerribben (NW-Overijssel), waar ik in de jaren zeventig twaalf onvolledige legsels (waaronder zes met 1 ei) vond in het kader van een onderzoek naar broedsucces. Na 10 dagen werden hier de nesten op uiteindelijke legselgrootte gecontroleerd, waarbij er slechts één gepredeerd was, maar op een later moment dan dat van het opzoeken. Ik had het wijfje namelijk vier dagen na de nestvondst na een prooiovergeving nog op het nest zien invallen.

Terug naar de aantallen broedende Blauwe Kiekendieven in Nederland en in het bijzonder op de Waddeneilanden. Eerst verdween de soort als broedvogel nagenoeg van het vasteland, waarbij ik in 1980 predatie van bijna uitgevlogen jongen door Vossen *Vulpes vulpes* in De Weerribben kon aantonen. Een populatie in De Weerribben van 8 paar verdween er in enkele jaren. Vanaf c. 1999 gaat het ook op Terschelling en op alle andere Waddeneilanden slecht met de soort. Zo vermelden Klaassen *et al.* (2009) een afname van 92 paar naar 29 paar. In samenwerking met Vogelbescherming doet Sovon op de Waddeneilanden sinds 2004 onderzoek naar voorkomen, broedsucces, voedsel ecologie, dispersie en overleving. In hun rapport *Meer Blauw op de Wadden!* (Klaassen *et al.* 2006) noemen de onderzoekers voor Terschelling 20 territoria voor 2004, 13 voor 2005 en 13 voor 2006. In die drie jaar vlogen respectievelijk 21, 23 en 5 jongen uit van 9, 8 en 2 nesten. De overige 12 broedsels mislukten, terwijl in 15 territoria geen broedgeval kon worden vastgesteld. Dat is een wel erg triest resultaat, waarvoor *mogelijk* voedselkwantiteit en *aanwijzingen* voor verstoring door recreatiedruk alsmede de situatie buiten het broedseizoen als oorzaak worden genoemd.

Wat ik in hun rapport mis, zijn gegevens over natuurlijke predatie. Tevens ontbreken gegevens over de Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* op Terschelling en de zeer waarschijnlijke nestplaatsconcurrentie met deze soort. Ook uit het oogpunt van eventuele voedselconcurrentie was een vergelijking met de Bruine Kiekendief en met andere predatoren van muizen, Konijnen *Oryctolagus cuniculus* en niet te grote (zang)vogels van wezenlijk belang geweest. Ik denk onder meer aan de vestiging van Buizerd *Buteo buteo* en Havik *Accipiter gentilis* op het eiland. Ten slotte zij opgemerkt dat wel het toenemend broeden in ruigere en meer verboste vegetatie wordt geconstateerd, maar dat dit verschijnsel met recreatie in verband wordt gebracht en niet – zoals Glutz von Blotzheim *et al.* (1971) stellen en ikzelf in De Weerribben constateerde (Woets 1987) – met habitatconcurrentie tussen Blauwe en Bruine Kiekendief. Het laatste woord lijkt me dus nog niet gezegd over de oorzaken van de afname van de Blauwe Kiekendief op de Waddeneilanden.

Summary

Woets D. 2009. The Hen Harrier *Circus cyaneus* breeding on the Wadden Sea Island of Terschelling in 1996-98. *De Takkeling* 17: 201-204.

The Hen Harrier colonised the Dutch Wadden Sea Islands in the 1940s, and its population peaked with 100-120 pairs in the 1970s and 100-130 pairs in the early 1990s. The species is in rampant decline since the mid-1990s, with only 29 pairs left in 2008. Recent research implied food shortage (following habitat change) and increased human disturbance as possible causes. The present author reflects on his findings in 1996-98, when he studied Hen Harriers on Terschelling, one of the former strongholds of this species. These findings suggest that several other factors may have played a role in the decline, *i.e.* predation, habitat change, competition for nest sites with Marsh Harriers *Circus aeruginosus* and food competition with other raptor species.

Several nests were found having been depredated; although rats were suspected, this was not substantiated. Disturbance by man, or predation by corvids, was considered unlikely. Competition for nest sites with Marsh Harriers was observed twice, respectively in 1997 and 1998, when nest sites of Hen Harriers were taken over by Marsh Harriers. Competition for nest sites may have increased in the wake of habitat change (invasion of scrub in open dunes). Finally, food competition with other raptors may have increased: Marsh Harriers are common on most Wadden Sea Islands, whereas Buzzards *Buteo buteo* and Goshawks *Accipiter gentilis* have successfully colonised the islands in recent years.

Literatuur

- Bijleveld M. 1974. Birds of Prey in Europe. Macmillan Press, London.
- Bijlsma R.G. 1993. Ecologische atlas van de Europese roofvogels. Schuyt & Co., Haarlem.
- Bijlsma R.G., Hustings F. & Camphuysen C.J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland. (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/ Utrecht.
- Glutz von Blotzheim U.N., Bauer K.M. & Bezzel E. 1971. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, Bd. 4. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main.
- Klaassen O., Dijkens L., Boer P. de, Willems F., Foppen R. & Oosterbeek K. 2006. Meer Blauw op de Wadden! Broedsucces, voedsel生态学 en dispersie van de Blauwe Kiekendief op de Waddeneilanden in 2004-2006. SOVON-onderzoeksrapport 2006/15. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Klaassen O., Boer P. de, Dijkens L. & Bremer L. van der. 2009. Blauwe Kiekendieven opnieuw schaarser. SOVON-Nieuws 22(2): 24.
- Woets, D. 1988. Blauwe Kiekendieven in De Weerribben (1974-1986). Vogeljaar 36: 1-15.
- Zwart F. 1985. De broedvogels van Terschelling. Van Gorcum, Assen.

Adres: Woldweg 5, 8337 KN De Pol.